

"TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKANIN ÇINARLARI" KİTABI İLE ANILARA YOLCULUK

(*) **Fevzi DEMİR**

ÖZ

2017 yılında Prof. Dr. Banu Uçkan Hekimler tarafından yazılan "Türkiye'de Sosyal Politikanın Çınarları" kitabını okurken hatırlayabildiğim mesleki anılarımı ve bazı düşüncelerimi kaleme aldım.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'de Sosyal Politikanın Çınarları, İntibalar, Anılar

A JOURNEY TO MEMORIES WITH 'THE SYCAMORES OF SOCIAL POLITICS IN TURKEY' ABSTRACT

While I was reading the book, 'The Sycamores of Social Politics in Turkey' written by Prof. Dr. Banu Uçkan in 2017, I draw out my professional memories and some of my thoughts as much as I could remember.

Keywords: The Sycamores of Social Politics in Turkey, Impressions, Memories

GİRİŞ

2017 yılında Prof. Dr. Banu Uçkan Hekimler tarafından yazılan ve

Legal Yayıncılık A.Ş. tarafından yayımlanan "Türkiye'de Sosyal Politikanın Çınarları" kitabını okurken benim de mesleğime ilişkin anılarım tekrar canlandı ve eski günlere doğru zamanda bir yolculuk yaptım. "Türkiye'de Sosyal Politikanın Çınarları" kitabı ile ilgili hissiyatıma ve edindiğim intibalarım ile benim de çalışmalarım ile ilgili hatırladıklarımın yer veren düşüncelerimi, kitapta yer alan hocalarımız üzerinden, paylaşmak üzere bu yazıyı kaleme almak istedim.

1. PROF. DR. ÖMER ZÜHTÜ ALTAN

Öncelikle kitabın başında yer alan sevgili arkadaşımız Prof. Dr. Ömer Zühtü Altan'ı okurken duyduğum mutluluğu ve zevki anlatamam. Onun o sürekli gülen yüzü, olumlu ifadeleri sanki yazılarına da yansımış, içimi ısıtan bir his yarattı bende... Sağ olsun, ne zaman bir yüksek lisans veya doktora tezi olsa, farklı üniversitenin üçüncü veya beşinci jüri üyesi olarak hemen 9 Eylül-ÇEKO'nun yarımına koşardı. İzmir'deki ikamet

(*) **Prof. Dr.** / Yaşar Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, fevzi.demir@yasar.edu.tr

sorununu dahi kendi çözer, Anadolu Üniversitesi'nin İzmir'deki şubesinden sabahları geçerken arabama alır, sohbet ederek Fakülteye birlikte giderdik. Onunla sabah işe birlikte başlamanın tadı da bir başka oluyordu...

Sevgili arkadaşımızın geçirdiği akademik kariyer yolculuğu, aşağı yukarı hepimizin geçtiği yolculuğa benziyordu. Bu nedenle, onun sıcak anlatımında bu yolculukta benim de kendisine eşlik ettiğim oluyor-du. Akademisyenliğe atanmasıyla birlikte mesleğinde duyduğu içtenlik ve heyecanı ben de onunla birlikte yaşadım. Özellikle 1961 Anayasasında yer alan "sosyal devlet" ilkesine uygun olarak çıkarılan yeni 274 ve 275 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunlarının uygulanması dönemi mesleğin başlangıcında bizlerin birinci meşguliyeti ve heyecan kaynağımız olmuştur. Müteakip dönemlerde Anadolu Üniversitesi'nin sınırlı sayıdaki meslek büyüğümüz ÇEKO hocalarından Prof. Dr. İhsan Erkul ve Prof. Dr. Ercan Güven hocalarımızı tanımış, çevremizi genişletmenin memnuniyetini yaşamıştım.

Sevgili dostumuzun Sosyal Politika ile Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ile ilgili derin kültürü ve analizleri bende biraz üzüntüyle karışık memnuniyet yarattı. Üzüntü yarattı, çünkü bu kadar genç yaşta emekliye ayrılmak "öğrencilerimizi o bilgilerden mahrum

etmek olmuyor mu?" diye düşündüm. Örneğin İhsan Erkul hocamız emeklilik sonrası bile öğrencilere ve genç akademisyen adaylarına o engin deneyimlerinden vermeye devam ediyordu... Benim anladığım ve Batı'da örneklerini gördüğümüz kadarıyla bizlerin hocalığı ve araştırmacılığı hiç bitmiyor ve bitmeyecek...

2. PROF. DR. METİN KUTAL

Okurken etkilendiğim ikinci kişi, Prof. Dr. Metin Kutal hocamız idi. Aklıma hemen Fransa'da Aix-Marseille Üniversitesi'nde hazırladığım doktora (1970-1975) sonrası tezimin bir nüshasını kendisine takdim etmeye gittiğimde, ilk meslek büyüğümle tanışmam geldi. Yıl 1975 idi ve hocamız yanılmıyorsam o zamanki adıyla Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Müdürü idi. Sayın hocamı makamında ziyaret ederek tanışmıştım. Hocam da benden önce tezini Fransa'da Grenoble şehrinde yaptığı için ben de tez hazırlığım sırasında onun tezinden istifade etmiştim. Dönemin geçerli tez alanı "Endüstri İlişkileri" idi. Bu nedenle tezlerimizin ortak yönleri vardı. Konumuzla ilgili Fransızca bir doktora tezi de Cenevre'de merhum Prof. Dr. Cahit Talas tarafından yazılmıştı...

Tabii, hocamızın da derin kültürü ve analizleri anlattıklarına hemen yansımıştı. Bu yaşa kadar rastlamadığım ve öğrenemediğim

meslek büyüklerimizin verdiği mücadelelerle ilgili bir takım bilgileri hocamızın anlatımlarından öğrendim: "Sosyal Siyaset Konferanslarının" 1947 Sendikalar Kanununun çıkarılmasını bekleyen Prof. Kessler tarafından başlatılması (bu arada Hitler politikasından kaçan Kessler'in Yahudi kökenli değil, Bavyeralı bir Cermen olması); 1950 yılının başında İş Kanununun uygulama alanını genişleten ve İş Mahkemeleri Kanununu çıkaran İktidar Partisi Demokrat Parti'nin grev hakkına şiddetle karşı çıktığı gibi, aynı yıllarda Prof. Dr. Orhan Tuna'nın grev hakkına ilişkin kitabını hoş karşılamaması; 1954-1955 yıllarında sendika yöneticilerine verilen "Sosyal Siyaset Konferanslarını" sürdüren Bölüm Başkanı Orhan Tuna hocamızın "kökü dışarıda ideolojilere bağlı" faaliyetleri nedeniyle doğrudan hedef alınması, hakkında soruşturma açılması, soruşturma vesilesiyle zamanın rektörü Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın "onun bu etkinliğinin toplumu aydınlatma görevinin bir parçası" olduğunu belirtmesi; Demokrat Parti döneminde Çalışma Bakanı ile girdiği polemige ve soruşturmaya rağmen, hangi siyasal partiye mensup olursa olsun hükümetlerin yanlış kararlarını eleştirmeyi bir "görev" sayan hocamızın bugün de birçok akademisyene ders niteliğinde "bunları biz söylemezsek kim söyleyecek" demesi; 1961 Anayasasında yer alan grev

hakkına dayanarak Singer işçilerinin greve çıkması üzerine TÜRK-İŞ Başkanı Seyfi Demirsoy'un nezarete alınmasına o sırada Çalışma Bakanı olan Bülent Ecevit'in derhal müdahale ederek serbest bırakılmasını sağlaması; aynı dönemde Bülent Ecevit'in İktisat Fakültesinde Sosyal Politika Kürsüsüne gelerek 274 ve 275 sayılı Yasalar öncesi incelemelerde bulunması, ilgili İngilizce ve Türkçe kitapları bizzat eliyle seçerek ödünç alması, özellikle kanunun gerekçesini özümsemiş bir şekilde "greve çıkan işçilerin yerine işçi alınmasını" bizzat kanunen yasaklatması (nerede şimdi o bakanlar); o zamanki İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okutulan iş hukuku dersi "seçimlik" olduğu halde İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset bölümünde okutulan iş hukuku dersinin Ankara Hukuk Fakültesi gibi "zorunlu" dersler arasında olması; dersin hocası Ord. Prof. Dr. Ferit Hakkı Saymen'in darbeyi yapan Milli Birlik Komitesi tarafından 147'ler listesine dâhil edilmesi; bu nedenle aralarında geçimsizlik de olan kürsü başkanı Prof. Dr. Orhan Tuna hocamızın dersi üzerinde göstererek hocamız Metin Kutallı görevlendirmesi; ancak bundan duyduğu endişeyi hocamızın her dersten çıkışında "sakın kendini hoca sanma, sen benim yerime iş hukuku dersinin pratik kurunu yapıyorsun, bunu unutma" diyerek uyarıda bulunması (şimdilerde sıradan yapılan bu işin o zamanlar

ne kadar çok ciddiye alındığı görülmüyor), bir ara iş hukuku dersini mülkiyeli ve hukuk fakültesi fark derslerini veren Prof. Dr. Sabahaddin Zaim hocanın vermesi; en kötüsü 1967 yılında Türkiye'de ilk ciddi kaynak İş Hukuku kitabını yayınlayan hocamız Prof. Dr. Ferit Hakkı Saymen'in bir grev gözcüsü ile yaptığı tartışma sonucu kalp krizi geçirerek nispeten genç yaşında vefatı; bilahare hocamızın arkadaşları çağdaş geleceğimizin sütunları Prof. Dr. Ümit Yaşar Doğanay ile Prof. Dr. Cavit Orhan Tütingil'in "teröre kurban gidişine" tanık olması...

Görüldüğü gibi, hocamız gerçekten tarihi bir çınar... Öyle ki, 23 yıl boyunca İktisat ve Maliye Dergisi'nin her sayısındaki "sosyal hukuk" incelemelerinin genç akademisyenlerin yetişmesine katkıları dışında; 274 ve 275 sayılı Yasalardan başlayarak 2821 ve 2822 sayılı Yasaların hazırlanması ile devam eden ve Sayın Yaşar Okuyan'ın döneminde "iş güvencesi" ve "memur sendikaları" yasalarının kabul edilmesiyle süren işçi işveren ilişkilerinin ve endüstri ilişkilerinin gelişmesine katkıları halen devam etmektedir. En son Zonguldak Ereğli'sinde yapılan ÇEKO Bölümleri toplantısında yaptığı konuşmalar ve tespitlerle, yine Bülent Ecevit zamanında toplanan 3. Çalışma Meclisinde yaşananları anlatan tarihi konuşması ile noktayı koymuş idi... Hocam Allah sizi

başımızdan eksik etmesin...

Sayın hocamın anlatımında dikkatimi çeken diğer bir husus da 1964-1969 döneminde Turgut Özal, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) müsteşarı iken, 274 ve 275 sayılı Yasaların ekonomik etkilerinin bilimsel olarak incelenmesi için bu görevin İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Kürsüsüne verilmesi ve konuyu görüşmek üzere kürsü başkanı Orhan Tuna'nın o zamanki asistanı Toker Dereli ile Ankara'ya DPT'ye giderek müsteşar Özal'ın "bu dönemin ekonomik gelişme açısından olumsuz olduğunu" ifade ederek bir bakıma bu doğrultuda bir araştırma istemesidir. Buna karşılık hocamız Orhan Tuna'nın "daha araştırma başlamadan bu sonuca nasıl varırsınız" demek suretiyle müsteşara sert bir çıkış yapması dikkat çekicidir.

Nitekim, Fransa'da doktora yaparken benim de yararlandığım ve DPT tarafından iki cilt halinde yayımlanan bu çalışmada belirtilen dönemde Türk ekonomisinde ciddi adımlar atıldığı ortaya çıkmıştı. Benim üzerinde durmak istediğim, araştırmanın ikinci cildinin sonunda yer alan ve yapılan ankette işçilerden alınan cevaplar bölümündeki hiç unutamadığım bir cevap olmuştu. Anketteki bir soruda "sendikacı" olmak ile "sendikasız" olmak arasındaki fark sorulduğunda işçinin verdiği cevap, "sendikasız işçi nikâhsız kadına benzer" olmuştu. Yarım yüzyıldan

fazla bir zaman önce verilen bu cevabın Türkiye için önemi gerçekten anlaşılabilir. Fakat ben bunu ayda bir yazdığım çalışmalarını götürdüğüm danışman hocam François Sellier'ye anlatmakta zorluk çekmiştim. Fransızca karşılığı "concubine" (nikâhsız kadın) olan bu deyimini hocam "nikâhsız olsa n'olurmuş" der gibi yadırgayarak karşılamıştı. Tabii, Fransa'daki sosyal ilişkilerle karşılaştırdırca, halen bizde de başlayan ve sanatçı çevrelerinde de yaygınlaşan "seviyeli beraberlikleri" düşününce, şimdi hocama hak vermeden geçemiyorum.

Benim dikkatimi çeken diğer bir husus, sayın hocamın Grenoble üniversitesindeki tez danışmanı Prof. Bartoli ile benim tez danışmanım Prof. Sellier arasındaki ortak yönler oldu. Bartoli "özel hayatında düzgün, çok çocuklu, şehrin mütevazı bir semtinde yaşayan, üniversiteye ucuz bir motosikletle gelip giden, hobisi alpinizm olan" bir hoca imiş. Sellier de özel hayatında düzgün, çok çocuklu, evinden üniversiteye Fransızların meşhur o zamanki "deux cheveux" öğrenci arabasıyla gidip gelen ve hobisi tenis olan" bir hoca idi. Çok çocuklu olmalarını biraz da Fransız hükümetinin o zamanlar ödediği "çocuk paralarının" yüksekliğine bağlıyorum. (Bizde de 50'li yıllarda memurlarda yüksek olan çocuk parası ile babam o zaman yaptırmaya başladığı evin çatısı için hamile an-

nemi üçüncü kardeşimin doğumuna razı etmişti; bu nedenle küçük kardeşim aile toplantılarında zaman zaman şaka ile karışık "zaten bir çatı kadar değerimiz var" derdi). Aynı çocuk paralarını rahmetli Nihat Erim başbakanken Fransa'ya yaptığı ziyarette hükümetle yaptığı bir anlaşma ile Türk işçileri için de kabul ettirmişti. Ancak paralar işçilere ödenmeyecek, doğrudan Türkiye'deki ailelere gönderilecekti. O zaman ben Pazar günleri işçilerle bulduğumuz kahvede yapılan anlaşma gereği hazırlanması gereken evraklar konusunda bilgi vererek yardımcı olmuştum. Bilahare konsolosluk onayından geçen evrakları oranın Bölge Çalışmasına (Main d'oeuvre) işçilerle birlikte teslim ediyorduk. Evrakların tesliminden 1-2 ay sonra Türkiye'de ailelerin eline geçen para nedeniyle işçilerin sabahın altısında kapımı çalarak sevinçlerini benimle nasıl paylaştıklarını unutamam. Bundan böyle işçiler "bana gönderilen parayla onlar idare ederler, biz artık para göndermeyiz, tamamını biriktiririz" demişlerdi. Fransa'nın nüfusu arttırmak için yaptığı bu yardımları Türkiye doğal yoldan arttırıyordu. Zira benim doktora yaptığım (1970-1975) dönemde Türkiye 35 milyon Fransa 55 milyon idi. Bundan 30 sene sonra 2005 yılında ailecek Fransa'yı ziyaretimde biz 75 milyon, Fransa ise 58 milyon olmuştu. Garip ama, biz senede bir milyon artarken Fransa 10 yılda bir

milyon artıyor idi.

3. PROF. DR. TOKER DERELİ

Toker hocamın meslek büyük-lerimizi de anlattığı kitabını (Geçmişin Ayak İzleri) daha önce bir nefeste büyük bir merakla ve zevkle okuduğum için, bu defa okuduklarımda çok heyecanlanmadım, daha sakin idim... Gerek yurt dışında gerek yurt içinde geçirdiği kariyer aşamalarında ben de hep kendimi düşündüm. Hocamızın yurt dışına gidişi sırasında karşılaştığı sorunlar ile yurt dışında ikamet için karşılaştığı zorluklar ve tanışılardan gördüğü yardımlar beni de 1970-1975 arası yaşadıklarına götürdü. Çok ilginçtir, Aix-En-Provence'a (Marsilya) gittiğimde aldığı randevu üzerine kendisiyle tanışmaya ve çalışacağım konu ile ilgili bilgi almaya gittiğim (şimdi müteveffa) Prof. Dr. François Sellier kalacağım ev konusunda da bana yardımcı olmuştu. Bir defasında hiç unutmuyorum, kalacağım evin adresini bulmakta zorluk çekeceğimi anlayınca önüme düşüp beni kiralık eve kadar götürmüştü...

Bu vesileyle, F. Sellier'nin çalışma sisteminden ben de biraz bahsetmek isterim. Ben de bugün yönettiğim tezlerde aynı yöntemi izliyorum. Sellier bana her ay 15-20 sayfa yazıp kendisine getirmemi söylemişti. Ben de öyle yaptım. Dört yıl boyunca yazdıklarım, kendisi tarafından yapılan Fransızca düzeltmeler dâhil, en az iki defa

hocanın gözünden geçmiştir. Dördüncü yılın sonunda o güne kadar yazdıklarımın tamamını da benden isteyerek tekrar 3. defa okudu. Sistematik ile ilgili son düzeltmeleri de yaptıktan sonra tez çok kalın olduğu için bana iki cilt yapmamı istedi. Gerek konuları anlamam ve intibakım gerekse kaynak bulma konusunda yardımlarını unutamam. Bir defasında kendi kitabında geçen "Kaynakçılar Sendikası", "Demirciler Sendikası", "Marangozlar Sendikası" deyimlerini anlamamıştım. Kendisinden özür dileyerek bunları anlamadığımı söyleyince, bana "Oooo, anlamadığını anlamak çok önemlidir M. Demir" diyerek bana açıklamaya başlamıştı... "İki metali bir araya getirerek kaynatanların sendikası" diyerek başlayınca ben de "onu anladım, demircileri de marangozları da ama bu sendika ne yapar, kiminle sözleşme yapar, kime karşı grev yapar" deyince; bana "bu sendikaların 1800'lü yıllardan kaldığını, halen işsiz üyelere, hasta ve işçi çocuklarına yardımcı olduklarını, bir de işverenlerin telefon ederek tecrübeli iyi bir kaynakçı, demirci, marangoz istediklerinde bu sendikaların işe yerleştirme görevi yaptıklarını" açıklamıştı. O zaman bu sendikaların "işkolu" değil, "meslek sendikası" olduğunu anlamıştım. Tez savunmamda ise dinleyiciler arasında İstanbul Hukuktan devletler hocası Prof. Dr. Yılmaz Altuğ, Erzurum Edebiyat Fakül-

tesinden coğrafya hocası Prof. Dr. Ahmet Necdet Sözer, orada çalışan işçiler ve öğrenciler vardı. Ancak, danışmanım olan sayın hocam "tez savunmasında" bana öyle bir oyun oynadı ki, ben korkarak endişelenmeye, "gitti benim 4 yıl, millete rezil olduk" demeye başladım. Çünkü diğer tez jürileri tezimi beğenerek övgü dolu sözler söyledikleri halde, Sayın Sellier son sözü alarak tam 1.5 saat başka bir bakış açısıyla tezimi eleştirdi. Sonunda bana dönerek, "M. Demir, şimdi diyeceksin ki, ben sizinle dört yıldır çalıştım, siz o zaman bana bunu niye söylemediniz? Ben eleştirilerimle bu tezin böyle de hazırlanabileceğini ve yazılabileceğini anlattım" demez mi? Nasıl rahatladığımı anlatamam. Gerçekten derin bilgisi ve kültürü ile konunun filozofu olmuş "ahlakçı" (moraliste) bir kişi idi. Kitaplarından birisi felsefi içerikli "Morale et Economie" adını taşıyordu. Çok yararlandığım bu kitaptan mülhem olarak tezimin girişini ben de konuma özgü örgütlü işçi işveren ilişkisini "mülkiyet hakkından kaynaklanan yetki" üzerinden yola çıkarak "sosyal mülkiyet" nitelikli bir giriş hazırlamıştım. Hiç unutmuyorum, hocam her zaman olduğu gibi en az 15 gün önce teslim ettiğim çalışmam üzerinde 5 dakika düşündükten sonra "intéressant, tres intéressant" diyerek çok beğenmişti. Sonunda bana "tres bien" (pek iyi) vererek uğurladı.

Tabii, tezden sonra yurda dö-

nüşümde de hocamla ilişkimi kesmedim. En azından Noel ve yılbaşlarında kartlaşıyorduk. Bir iki yıl sonra ne görevim, bana Türkçe kutlama kartları gelmeye başladı. Zaten bilmediği dil yoktu. Benden sonra sen Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümüne devam et, oradaki Türkçe derslerini izle ve öğrendikten sonra bana Türkçe yazmaya başla: "Fevzi Bey, ben senin Fransızca kelimelerini düzeltiyordum, sen de hata görürsen benim Türkçe kelimelerimi düzeltebilirsin" diye yazmaz mı? Müteakip yıllarda vefat ettiği 2003 yılına kadar kartlaşmamız devam etti. Bazı meslektaşlarım hatırlayacaktır. Yanılmıyorsam, 1980'li yıllarda olacak, Belediye İş Sendikası desteğinde İstanbul Tarabya'da "İşçinin Yönetime Katılması" konusunda uluslararası bir sempozyum düzenlenmişti. Herkes eğitimini gördüğü alanda tanıdığı yabancı hocasını çağırınca, Savaş Taşkent de bana telefon ederek, "sen de Fransa'dan istersen hocanı çağır" demişti. Ben de hocama telefon ettiğimde, ertesi günü kendisinin "bir hafta önce gelmek ve İstanbul'u gezmek istediğini, Taksim'de Londra Oteli olduğunu öğrendiğini, yer ayırtıp ayırtamayacağımı" sordu. Ben de Sendikaya sorduğumda "o otelin İkinci Dünya harbinden kaldığını, o zaman meşhur olduğunu, hocalara Maçka otelinde yer ayrıldığını, orada kalabileceğini" söylediler. Gerçekten bir hafta önceden ge-

lip İstanbul'da bütün müzeleri gezen Sayın Sellir, sempozyum günü karşılaştığımız Tarabya otelinde büyük bir heyecanla "M. Demir, biliyor musun, İstanbul'un fethinde Haliç'in ağzına bağlanan zinciri gördüm" demez mi? Harbiye Müzesindeki zincirden bahsediyordu. Kendisinin memnun kaldığı beni de memnun etmişti. Aynı gün M. Sellier de sempozyumda "Fransa'da İşçinin Yönetime Konusunda" bir tebliğ sunmuştu. Tebliğinde, uygulamadaki Fransız işçi isimler yerine Mehmet, Ali, Hasan gibi Türk isimleri kullandığı gibi, konuşması sırasında yine araya Türkçe kelimeler ve deyimler sıkıştırıyordu. (Biraz uzattım galiba, ama Toker hocanın uzun uzadıya anlattığı yurt dışı anılarından ilham alarak, ben de ilginç anılarımı anlatmaktan çekinmedim).

Sayın Dereli'nin ülkemizde kattığı yasal düzenlemeler sırasında dikkatimi çeken bir husus, Çalışma Bakanı Yaşar Okuyan'ın gerek "işsizlik sigortasının" kabul edilmesinde ve kurulmasında, gerek "iş güvencesinin" ve iş yasasındaki çeşitli "esneklik" düzenlemelerinin yapılmasında oynadığı önemli rolün vurgulanmasıdır. Aslında bunlara "kamu görevlileri sendikalarını" da ilave etmek gerekir. Gerçekten özellikle "iş güvencesi" konusundaki gayretlerini bakanlığı pahasına gerçekleştirdiğinden ben de konuya ilişkin bir anımı anlatmadan geçemeyeceğim. Ko-

nuyla ilgili değerli dostum Prof. Dr. Yusuf Alper moderatörlüğünde değerli hocamız merhum Prof. Dr. Turan Yazgan'ın başkanı olduğu Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı tarafından Antalya'da organize edilen bir seminerde, yanılmıyorsa "sendikalar neden" ve "sigortasız çalışma" ile sınırlı tutulan yasa taslağını benim "yetersiz" bulmam nedeniyle söz alan Sayın Bakan bir fıkra ile yanıt vermişti: "Hocam, hocam, adam ava çıkınca zemheride bin tane yılan gördüğünü iddia etmiş. Tabii buna herkes itiraz etmiş: Bin tane yılan olur mu? Avcı 500 kadar vardı deyince yine itirazlar yükselmiş. Bunun üzerine avcı itirazlar üzerine 100 tane, 50 tane 10 tane 1 tane diye sıralamaya başlayınca yine itirazlar yükselmiş: Zemheride yılan olur mu? Bunun üzerine avcı, o zaman o hıştırtı nerden geliyordu diye kendini savunmuş". Sayın Bakan bana dönerek, benim yetersiz bulduğum taslağı şiddetle eleştiren işveren kesimini ima ederek, "hocam bu hıştırtının nerden geldiği belli değil mi?" demişti. Bilahare tasarruğunun yetersizliği üzerine oluşturulan Bilim Kurulundan çıkan ve tasarı haline gelen bugünküne yakın tasarı Mecliste kabul edilince Sayın Okuyan televizyonda "yasayı geçirdik ama bakanlıktan olduk" demişti. Benim de 1982 yılında hazırladığım hocamız Metin Kutal'ın ve merhum Nusret Ekin'in de jüri üyesi olduğu doçentlik tezim "İş

Hukukunda Çalışma Hakkı İlkesi (Gerçekleştirilmesi ve Korunması)" olduğu ve tezin üçüncü bölümü "İş Güvencesine" ayrıldığı için 21 yıl sonra fikirlerimizin yasalaşması beni çok memnun etmişti. Fakat, Sayın Okuyan'ın gerçekten verdiği mücadele ile kabul ettirdiği yasa sonrası Başbakan Mesut Yılmaz tarafından bakanlıktan alınması, beni de üzmüştü. Bu nedenle kendisine telgraf çekmiştim: "Sayın Okuyan, galip sayılır bu yolda mağlup. Sosyal Politika tarihine adınızı altın harflerle yazdırdınız. Tebrik ederim". Gerçekten henüz Batı ülkelerinde bile kabul edilmemiş "8 saatlik" işgününden "yüzde 50 oranında arttırılan" fazla mesai ücretlerine kadar bu günkü birçok işçi haklarına temel teşkil eden işçi haklarının yer aldığı 1936 İş Kanununun ATATÜRK desteğinde o zamanki CHP Genel Sekreteri Recep Peker; 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev Lokavt Kanununun Çalışma Bakanlığı zamanında Bülent Ecevit, "kamu görevlileri sendikaları", "işsizlik sigortası" ve özellikle mücadele verdiği "iş güvencesi" yasalarının ANAP iktidarında Yaşar Okuyan tarafından çıkarılması, bu kişilerin isimlerini Sosyal Politika tarihine altın harflerle yazdırmaya yettiği kanısındayım.

Nihayet dikkatimi çeken diğer bir husus, yıllar sonra benim de sıkıntısını çektiğim ve bölümler toplantısını başlatarak bölümlerin

isminin değiştirilip değiştirilmeyeceği yolundaki düşüncemin bizden önce de çok tartışıldığını ve hala bu fikri benim düşündüğüm gibi olmasa da düşünenlerin olduğunu görmek oldu. Gerçekten, başlangıçta bölümün "Çalışma Ekonomisi" ismine rahmetli Nusret Ekin hocanın ağırlığı ile "endüstriyel ilişkiler" olarak değil Türk Dil Kurumunun da dil kurallarımız açısından "Endüstri İlişkileri" olarak eklendiği anlaşılmaktadır. Sosyal Siyaset veya Sosyal Politika deyiminden vazgeçilmesinin dönemin "sosyal" kelimesi karşısındaki olumsuz tutumundan veya alerjisinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır (nereden nereye). Dönemin gündeminde olan ve birtakım işletmelerin "Endüstri İlişkileri Departmanı" olarak bünyelerinde birtakım birimler kurmaları da yanılmıyorsam bölüm isminin oluşmasında önemli rol oynamış olsa gerek. Ancak, Sayın hocam Dereli'ye göre; günümüzde tüm dünyada "sendikal ilişkileri olumsuz etkileyen faktörler ve sosyal politikaların neoliberal eğilimler etkisinde geçirdiği dönüşümler" nedeniyle "endüstri ilişkileri kavramının da eski önemini kaybetmeye yüz tuttuğu" göz önünde tutularak "çoğu akademik kurumda ve özellikle işletme fakültelerinde" 1990'lardan bu yana "endüstri ilişkileri" değil, "çalışma ilişkileri" veya sadece "çalışma" ya da "employee relations" sözcüklerinin kullanıldığı,

"burada yeni ekonomi politikalarında önemi ve her geçen gün popüleritesi artan İnsan Kaynakları Yönetiminin rekabetinin unutulmaması gerektiği" belirtilmiştir.

Değerli meslektaşlarımız hatırlayacaklardır. Bundan 20 yıl kadar önce, 19 uncusunu son olarak Ereğli'de gerçekleştirdiğimiz ÇEKO bölümleri toplantılarını İzmir-Kuşadası'nda 9 Eylül-ÇEKO olarak başlatırken biz de Bölüm arkadaşlarımızla aynı ihtiyaç içindeydik. Aslında bu ihtiyaç bize Bölümden mezun öğrencilerimizin talepleriyle ilgili idi: "Hocam, işletmelerin insan kaynakları departmanları iş başvurularımızda bizim insan kaynakları eğitimi gördüğümüzü kabul etmiyorlar. Onlara bunu anlatıncaya kadar çok zorlanıyoruz. Okuduğumuz derslerin listesini göstermek zorunda kalıyoruz. Bölümün adına İnsan Kaynakları ilave edilse işimiz çok kolaylaşacak". İşte bu düşünceye de yatkın ve dersin Ana Bilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Mustafa Yaşar Tınar ile kafa kafaya verip bir bölümler toplantısı yapmaya karar verdik. Bu konuda Sayın Prof. Dr. Ali Nazım Sözer'den de destek aldık. Zira, bunun artık ihtiyaç haline gelmeye başladığı, özellikle öğrencilerin özel sektör başvurularında bunun önem kazandığı, nitekim özel sektörde işletmelerin "Endüstri İlişkileri" departmanlarının adının da "İnsan Kaynaklarına" çevrildiği bir döneme girildiği açıktı... Çok sınırlı

olarak 2-3 bölümle başladığımız toplantılar üç dört yıl içinde gittikçe kalabalıklaşarak devam ettikten sonra bazı meslektaşlarımızın buna şiddetle karşı çıkmaları ve hatta bazılarının "İnsan Kaynakları" deyiminin işçilerin "sömürü aracı" olarak kullanılacağını iddia etmeleri, bizde umut kırıcı oldu. Zaten birkaç yıl sonra Meslek Yüksekokulları ve Fakültelerde "İnsan Kaynakları Bölümleri" açılmaya başlayınca, bizim öğrencilerimizin özel sektörde iş bulma şansları da iyice azaltmaya başladığından, biz de Bölüm olarak konunun üzerinde durmamaya başladık. Nitekim son yıllarda yapılan bölümler kongrelerinde bu konu üzerinde hiç durmadık ve durulmadı. Biz zaten bütün bölümlerin oybirliğine yakın kabul görmesi ve öğrencilerimize kamu kurumları (Çalışma Bakanlığı) dışında özel sektör kapısının açılmasının da kolaylaştırılması amacıyla bu toplantıları başlatmış idik.

Bununla birlikte, son üniversite yerleştirmelerinde Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümlerine olan talebin son derece düşmesi ve sadece bazı üniversitelere özgü faaliyet olarak kalması nedeniyle, son Ereğli toplantısında ben yeniden "isim değişikliğini" gündeme getirmiştik; ama bu konunun kapandığı belirtildiğinden üzerinde herhangi bir konuşma ve tartışma da yapılmadı. Bununla birlikte, bölüme olan talep azalma-

sı nedeniyle "isim değişikliğinin" hala yararlı olacağını; hatta Toker hocanın önerisi de dikkate alınarak "İnsan Kaynakları ve Çalışma İlişkileri Bölümü" şeklinde isim değişikliği yoluna gidilebileceğini düşünüyorum. "İnsan Kaynakları Yönetimi" de değil, yönetimi ile nüfus ve emek hareketlerini de içine alan sadece "İnsan Kaynakları" deyimini bile amaca ulaşmayı kolaylaştıracaktır kanısındayım. Hatta, "İnsan Kaynakları" deyiminin yanına alanımızla ilgili herhangi başka bir deyim ilave edilse bile öğrencilerimizin önünü açacağını düşünüyorum. Örneğin, geleneksel "Sosyal Siyaset" kürsü isminin yer aldığı "Sosyal Politika ve İnsan Kaynakları Bölümü" bile emek hareketlerini "makro" ve "mikro" planda inceleyen, "Çalışma Sosyolojisi", "Çalışma Psikolojisi" ve "İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik" ile destek bulunan bir Bölüm, öğrencilerimizin işe yerleşmelerinde önlerini açacaktır kanısındayım.

4. PROF. DR. ORHAN TUNA

Sosyal Politika Çınarları arasında kendisiyle ilgili ayrı bir çalışmaya vefatı nedeniyle yer verilememekle birlikte, rahmetli Prof. Dr. Orhan Tuna hocamızın da Sayın Metin Kutal'dan başlayarak, Prof. Dr. Toker Dereli, Prof. Dr. Bengü Dereli ve Prof. Dr. Gülten Kutal'ın bahsetmeden geçemedikleri bir hoca olması ona da bir parantez açmayı gerektirir kanısındayım.

Çünkü Sayın Kutal'ın deyişiyle "Orhan Tuna'nın kürsü mensuplarının yetişmesinde özel bir yeri vardı. Tez çalışması yapan asistanlarına yardımcı olur, onların yurtdışı burslarından yararlanmasına çalışırdı. Nitekim, 1961 Temmuzunda asistanı Nusret Ekin ile birlikte ABD'de Cornell Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak bulunan Prof. Dr. Orhan Tuna, ertesi yıl Ekim ayında döndüğünde öğrencilikten asistanlığa henüz geçmiş Toker Dereli için ABD'de, Dr. Nevzat Yalçıntaş için İngiltere'de benim için Almanya'da burs bulduğunu açıklamıştı". Bunun gibi, 1962 yılında Ocak ayında Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'in çağrısı ile 3. Çalışma Meclisine Prof. Dr. Orhan Tuna'nın asistanı Metin Kutal ile birlikte katılması, kürsü içi ilişkilerin "çok dostane" sürdürüldüğü gibi, "politik tercihleri farklı olan ancak bütün kürsü mensuplarının sevgi ve saygı ile birbirine bağlandığı bir ortam bulunması" Kürsü Başkanı Prof. Dr. Orhan Tuna'nın eseri olduğu anlaşılıyor.

Gerçekten, bunun tamamen yaratılan "ortamın" eseri olduğu; bilimsel gerçeklik ve kişilere liyakat esasına göre değer vermek o derece önemli idi ki, "gerçekten hem bilimsel, hem ahlaken örnek kişiliğe sahip olan" Prof. Dr. Sabahaddin Zaim, o güne kadar akademisyen olmayı değil, özel sektörde (Mobil) çalışmayı düşünen Toker Dereli'yi "fark ederek" asistanlık

önerisinde bulunmuştur. Üstelik, Toker Dereli'nin "tamam hocam, fakat acaba ben buna layık mıyım?" yanıtına Prof. Dr. Sabahaddin Zaim "buna biz karar veririz, sen için o yönünü düşünme" diyerek o yıl Nusret Ekin'le ABD'de Cornell Üniversitesinde bulunan kürsü başkanı Prof. Dr. Orhan Tuna'ya yazdığı mektupla onayını alarak o yıl Metin Kutal ve Mehmet Eröz ile birlikte Sayın Dereli asistan oluyor. Kürsüdeki bu hiyerarşik ilişki karşılıklı saygı içinde hak geçirmeden kadro atamalarında da sürüyor. 1964 yılında aynı kürsüden aynı zamanda doçent olan Metin Kutal, Nusret Ekin ve Nevzat Yalçıntaş'ın kadro atamaları da Prof. Dr. Orhan Tuna tarafından yeterli kadro olmadığından "kendilerinin asistanlık kadrosuna atanma sırasına göre atama yapılması" şeklinde çözüme bağlanıyor. Önce Nusret Ekin'e kadro bulunuyor, sonra Nevzat Yalçıntaş'a sonra da Metin Kutal'a...

Kürsüde diğer önemli bir Orhan Tuna kuralı da "doçent" olmadan kürsü mensuplarının evlenmelerine getirilen yasaktı... Gerçekten o dönem yalnız İktisat Fakültesi'nde değil İstanbul Hukuk Fakültesi'nde de aynı kural geçerliydi. Bir defasında rahmetli Prof. Dr. Kenan Tunçomağ da erken evlenmek isteyen asistanları için "bizim hocamız (Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu) bize doçent olmadan evlenme izni vermezdi" demişti. Nitekim, aynı kürsüde aynı günde

doçent olan Nevzat Yalçıntaş önce, Nusret Ekin, Metin Kutal ve Toker Dereli bilahare sonraları evlenme fırsatı bulmuşlardı. Hepsini de nikâh şahidi olarak merhum Orhan Tuna'yı nikâh şahidi seçmişti. Şimdi devran değişmişe benziyor. Araştırma görevlileri doktorayı bitirmeden bile evleniyorlar (benim 9 Eylül İngilizce İşletme Fakültesi Ticaret Hukuku ABD asistanı olan büyük oğlum gibi).

Yaklaşık 15 yıl kadar yaptığım Bölüm Başkanlığım sırasında ben de zamanın asistanları ve yardımcı doçentlerinin nikâh şahidi idim. Hiçbiri henüz doçent olmamıştı. Ben de kendilerine asistanlıkları sırasında yardımcı olmaya çalıştım. Hepsini yurt dışına gitmeye teşvik ettim. Özellikle Bölüm birincisi olarak mezun olan Zeki Erdut'u onore etmek üzere doktora tezine jüri üyeliği teklif ettiğim sayın hocam merhum Nusret Ekin'in teklifimi kabul ederek İzmir'e gelme lütfunu hiç unutamam. Tez sırasında adayla bana dönerek "bak ben İstanbul dışına gitmem, ama bu adamın hatırı için geldim" diyerek beni de onurlandırmıştı. Tez de başarılı geçmişti. Fakat, tez sonrası Zeki o güne kadar yaptığı yurt dışı müracaatlardan bir sonuç alamamıştı. Çünkü, Milli Eğitim Bakanlığı'na değişik ülkelerden gelen burslar Bakanlık şube müdürleri, genel müdür ve yardımcılarının çocukları arasında paylaşılıyordu. Halbuki bursların adı "araştırma"

bursları idi. Ama mesleği araştırmacılık olan öğretim elemanlarına bu burslar her ne hikmetse ulaşmıyordu. Ben Fransa'da doktora yaparken Bakanlığın geçici bursları ile gelenleri tanıyordum. İçlerinde lise mezunları bile vardı. Bir ara İzmir'e gelen burslardan biri, benim daha önce Cenevre'de çalıştığım İsviçre Avrupa Konseyi bursu idi. Hemen Zeki'yi çağırarak bu bursun gereğini yerine getirmesini ve bir proje hazırlamasını istedim. Hazırlık tamamı, fakat projeyi yetersiz bulduğumdan oturup kendim bir proje hazırladım. Kendisine projeyi ve hazırladığı evraklarını ya bizzat ya da iadeli taahhütlü posta ile doğrudan İsviçre Büyükelçiliğine göndermesini istedim. Sonuç olumlu geldi. Önümüzdeki yıl için bir akademik yılı Cenevre'de olacaktı. Ancak, nikâh şahitliğini de yaptığım Zeki Erdut o sırada Tijen Erdut ile evlenmişti ve Cenevre'ye Tijen ile gitmek istiyordu. Ben kendisine bursun yetmeyeceğini, orada sürüneceklerini ve ikisine de gidişin yaramayacağını söyledim. Bunun üzerine aylıklarının döviz cinsinden Cenevre'ye transfer ettireceklerini söylediler. Asistan maaşlarını da dövize çevirseler burs miktarının yarısı bile yapmıyordu. Ben o bursun ancak tek kişilik olduğunu bildiğim için, onlara "durun bakalım belki bir şeyler yapabiliriz" dedim. O sırada Prof. Dr. Atilla Sezgin rektör yardımcısı idi. Ben de üniversite yönetim kurulu üyesi

yapıyordum. Atilla beyin İzmir'de İİBF'ye dekan olarak YÖK'ten atandığından beri kendisine fahri hukuk danışmanlığı yapıyordum. Üniversitenin hukuki davalarını hukuk müşavirleri ile birlikte değerlendiriyorduk. Sene başında İİBF asistanı bir kişinin İskoçya'ya üniversite tarafından gönderildiğini bildiğimden, Tijen'in durumunu kendisine açtım. Zeki'ye benim bulduğum bursun yanına "senin de yeni evlileri ayırmadan" bir burs ayarlaman çok iyi olacak dedim. O da oldu.

Müteakip yıl hem ziyaret hem ticaret (balayı) bursu ile doçentlik öncesi çalışmaları için kendilerini bir akademik yıl için Cenevre'ye uğurladık. Diğer asistanlarımızdan hem Fransa hem de Almanya burslarını kazananlar oldu. Onların da yetişmelerine katkıda bulunmaya çalıştım. Orhan Tuna hocanın yarattığı karşılıklı sevgi ve saygı ortamını ben de yaratmaya, Bölümde bilimsel ve liyakat esasına dayanan bir düzen kurmaya çalıştım. Aralarında farklı siyasi görüşte meslektaşlarımız da vardı. Bu konuda hiçbir ayırım gözetmedim. Zaten benim asistan olduğum dönemde Sayın Hocam Prof. Dr. Fikret Sönmez de bu konularda çok hassastı. Şimdi hepsi zaten profesör oldular, hatta birisi de halen 9 Eylül Üniversitesi Rektörlüğü yapıyor. İnşallah onlara layık bir başkanlık yapmıştır. Sağ olsunlar, benim için hazırladıkları ve bastırdıkları "Ar-

mağan" için kendilerine buradan ayrıca teşekkür ediyorum.

5. PROF. DR. İHSAN ERKUL

İhsan Erkul hocamı genellikle Anadolu Üniversitesinde yapılan sempozyum ve paneller vesilesiyle şahsen tanışmıştım. Bilgece ve babacan tavırları ile bende derin bir saygı uyandırmıştı. Zaten, sağolsun bana gönderilen kitaplarından da yararlanıyordum. Ancak sayın hocam ile giyaben tanışmam kendisi tarafından yapılan bir araştırma vesilesiyle oldu. Ben o zamanki Ege Üniversitesi Sosyal İlişkiler Bölümüne 27 Aralık 1976 yılında göreve başlamıştım. Buna 1977 başı ders ek daha iyi olur. Çünkü aylığıma peşin alabilmek için beni Aralık sonu işe başlatmışlardı. O zamanki bölüm başkanımız rahmetli Prof. Dr. Muhittin Alam hocamız, bizlerin iyi yetişmesi için her türlü yardımı yapıyordu. Öyle ki, kendisinin odasında bulunan kütüphanesine girerek her türlü kaynaktan istifade etmek konusunda hiçbir sınırlama yoktu. Yeter ki, aldığımız kitap ve araştırmaları bir liste halinde yazalım ve dolaba koyalım. İşte böyle bir kaynak araştırması sırasında o zamana kadar üzerinde çok konuşulan ve fakat kimsenin araştırma yapma gereği duymadığı bir konuda üzeri siyah cilt kapaklarla gizlenmiş bir araştırma gördüm. Hatırladığım kadarıyla "Tarım İşçilerinin Çalışma Şartları" idi. Müellifi İhsan Erkul hocamın ismiyle ilk

defa bu araştırma vesilesiyle tanışmıştım. Benim aradığım kaynak bu değildi. Ama, hocamın incelendiği bu araştırmayı merak saiki ile hemen alarak okumaya koyuldum. Çünkü o zamanlar konu üzerinde çok tartışılıyordu ve bir Tarım-İş Kanununun lüzumundan bahsediliyordu. Hatırladığım kadarıyla biz zat alana inerek yapıldığına tanık olduğum araştırmada bir bölümde rastladığım "çalışma süreleri" ile ilgili kısım dikkatimi çekmişti. Tarım işleri o zaman yürürlükte bulunan İş Kanunu kapsamı dışında bırakıldığından, çalışma süreleri eski mevzuata (Mecelle zamanından kalma ilgili yönetmeliklere) göre belirleniyor; "gün doğumu" (sabah ezanı) ve "gün batımı" (akşam ezanı) olarak çalışılıyordu. Arada "kuşluk" gibi sabah ve "yemek" gibi öğlenleri ara dinlenmeler verilirdi. Ancak, yanılmıyorsam bir toprak sahibi, bir imam veya müezzinle anlaşarak sabah ezanını "erken", akşam ezanını "geç" okutarak çalışma sürelerini arttırdığından şikâyet konusu yapılmıştı. Hocamızın bu tespiti, çocukluğunda dini eğitim almış ve inançlara saygılı biri olarak bende "şok" etkisi yaratmıştı. Ben böyle bir şeyi o zamana kadar hiç duymamıştım. Çünkü, 1961 Anayasasında olduğu gibi 1982 Anayasasında da (md.24) yasaklanan din istismarı, Dinimizce de istismar edenlere "Lânet olsun onlara" (Maun Suresi/4,5,6,7) diyerek yasaklanmıştı. Gerçi, si-

yasetçilerde çok gördüğümüz bir durumdu bu... Ama, bazı toprak sahiplerince istismarın tarlada çalışanlara kadar indirilmesi beni çok şaşırtmıştı... Bunu hiç unutamıyorum... Buradan İhsan Erkul hocaya uzum ömürler diliyor, saygılar sunuyorum...

SONUÇ

Prof. Dr. Banu Uçkan Hekimler'in "Türkiye'de Sosyal Politikanın Çınarları" kitabına hatırlayabildiğim bazı anılarım ve düşüncelerim üzerinden katkıda bulunmuş olmaktan memnunum.